

УДК 265.3

Софія Скрипнікова

КАТОЛИЦЬКИЙ ДОСВІД ВИХОВАННЯ СВДОМОГО ГРОМАДЯНИНА НА ХРИСТИЯНСЬКИХ ЗАСАДАХ

У статті аналізуються основні погляди католицької церкви на справедливе та гідне людини суспільство; розглядаються основні принципи виховання з позиції католицької церкви та визначається, яким чином релігійна ідентичність із католицькою релігією сприяє громадянському вихованню.

Ключові слова: релігійне виховання, католицька церква, громадянське суспільство.

Skrypnikova S. Catholic experience of education conscious citizen is on christian principles.

In this article analyzed the basic looks of Catholic Church are to just and society deserves a man; basic principles of education from position of Catholic Church are examined and determined how a religious identity with catholic religion is instrumental in civil education.

Key words: religious education, Catholic Church, civil society.

Скрипнікова С. Католический опыт воспитания сознательного гражданина на принципах христианства.

В статье анализируются основные взгляды католической церкви на справедливое и достойное человека общество; рассматриваются основные принципы воспитания с позиций католической церкви и определяется, каким образом идентификация с католической религией способствует делу гражданского воспитания.

Ключевые слова: религиозное воспитание, католическая церковь, гражданское воспитание.

У наш час яскравих глобалізаційних зрушень, коли завдяки стрімкому розвитку науки і техніки відбувається безперервний інформаційний та культурний обмін між народами та спільнотами людей, проблема релігійної ідентичності набу-

ває все більшої актуальності. Це характерно і для нашої країни, яка, усвідомлюючи необхідність формування власної концепції державно-конфесійних відносин, зіштовхується із багатьма труднощами та перешкодами, зумовленими як законодавчим розмежуванням держави і церкви та релігійним плюралізмом, так і існуванням в суспільстві певних стереотипних уявлень щодо тієї чи іншої конфесії, а також власної релігійної ідентичності. Так, хоча більшість населення України вважає себе християнами, проте спроба запровадження до навчального плану загальноосвітньої школи курсу християнської етики, яке мало відбуватись “за участю церков і релігійних організацій” з метою “впровадження духовно-молальних цінностей у навчально-виховний процес” викликало надзвичайно гострі дискусії та неоднозначну реакцію не лише серед світських людей, але і серед представників різних християнських конфесій [1]. Тож ця проблема не лише не обійшла освітню сферу, але постала тут як особливо делікатна: коли йдеться про те, щоб довірити виховання дітей певній релігійній організації, дуже важливо бути впевненим у правильності свого вибору. Все це вимагає ґрунтовного дослідження та об’єктивного висвітлення соціально-культурної спрямованості виховного потенціалу, що пропонують ті чи інші християнські церкви .

Чи не найбільший досвід у цій сфері має католицька церква, яка прагне до виховання гармонійно-розвинутої, моральної та суспільно-свідомої особистості. При цьому, зберігаючи статус релігійної інституції, яка має дбати насамперед про духовне життя людей, та не визнаючи у справі спасіння жодних відмінностей, у тому числі й за національною приналежністю, катоцький світогляд зазвичай поєднується із усвідомленням високої суспільної та громадянської відповідальності.

Дослідження католицького підходу до процесу виховання в тому чи іншому аспекті здійснювалось педагогами, теологами та істориками. Так, феномену морального виховання української молоді присвячене дисертаційне дослідження І. Я. Мицишин[2], концептуальні засади освітньої доктрини УГКЦ досліджувались у роботах Ю. А. Щербяка [3], дослідженню релігійно-морального виховання в українських навчальних за-

кладах Східної Галичини присвячується дисертація Л. Я. Генник [4]. Однак більшість цих досліджень обмежується визначеними часовими проміжками та стосується лише окремих аспектів підходу католицької церкви до виховного процесу. Проте поки що немає повного релігієзнавчого аналізу позиції католицької церкви щодо освітньо-виховної сфери, який би не обмежувався певними історичними чи територіальними межами, а виражав цілісний погляд церкви, що випливає з її соціальної доктрини.

Отже, **мета дослідження** полягає у тому, щоб розглянути засади, на яких ґрунтується католицьке громадянське виховання, закріплені у документах Апостольського Престолу.

Реалізація мети дослідження забезпечується виконанням поставлених завдань:

розглянути католицьке уявлення щодо справедливого суспільства, гідного людини, закріплене у визначальних документах Апостольського Престолу, зокрема прийнятих під час роботи II Ватиканського собору; проаналізувати основні погляди католицької церкви на виховання та визначити, яким чином релігійна ідентичність із католицькою релігією сприяє вихованню суспільної свідомості.

Католицька церква, відповідно до своєї соціальної доктрини, має досить цілісне уявлення щодо того, яким має бути справедливе людське суспільство, побудоване відповідно до Божественних настанов. Вимоги висуваються також до людини, яка житиме у цьому суспільстві, адже саме з особливостей християнської антропології випливає необхідність створення соціального вчення церкви. Людина, створена за образом і подобою Бога та врятована відкупною жертвою Христа, не може бути принижена до предмета та засобу державних, суспільних чи економічних процесів, а, відповідно, порядок речей має бути поставлений на службу порядку людей, а не навпаки. Це добре висвітлено у Пастирській конституції II Ватиканського собору “*Gaudium et Spes*” (“Радість і надія”, 7 грудня 1965 року): “Оскільки людська особистість перевершує усе, то її права і обов’язки є всезагальними та недоторканими. Відповідно, необхідно, щоби в людини було все, чого вона потребує для іс-

тинно людського життя <...> Тому соціальний порядок та його прогрес повинні увесь час поступатися благу особистостей і тому впорядкування умов має підкорюватись благу особистостей, а не навпаки” (GS, 26)[5, 352].

Католицька церква, яка має надзвичайно багатий освітньо-виховний потенціал, використовує його для формування всебічно-розвиненої особистості, яка здійснює своє становлення саме в соціумі. Ілюстрацію такого погляду на виховання знаходимо у Декларації II Ватиканського собору “Gravissimum Educationis” (“Про християнське виховання”, 28 жовтня 1965 року): “Справжнє виховання має на меті становлення людської особистості з огляду на її найвищу ціль і одночасно на благо суспільства, членом якого є людина і в обов’язках якого вона, ставши дорослою, прийматиме участь” (GE, 1)[6, 456-457].

Отже, виховання з позицій католицизму прагне, перш за все, до гармонійного розвитку людської особистості, яке нерозривно пов’язується з її суспільною роллю. Цілком зрозуміло, що у суспільстві, побудованому на засадах християнського соціального вчення, мали б забезпечуватися такі умови життя і можливість здійснення таких виховних впливів, які б поступово відкривали в кожному вихованці образ дитя Божого. Втім, саме через недосконалість земного устрою, людина, перебуваючи у не гідних особистості соціальних умовах життя, “замість творити добро, дуже часто повертається до творення зла”. Таким чином, залежність між розквітом людської особистості та розвитком самого суспільства, витікає саме із соціального характеру людини, “адже початком, предметом та метою будь-яких соціальних установ є і має бути людська особистість, оскільки вона, за своєю природою, особливо потребує соціального життя (GS, 25) [5, 351].

Яскравим втіленням виховання у молоді відповідального ставлення до суспільства є громадянське виховання. Слід одразу зауважити, що у ставленні католицької церкви до всього “громадянського” існує певний дуалізм. З одного боку, не можна не помітити певного розмежування та навіть протиставлення “духовних” істин, якими керуються релігійні інституції, – “громадянським”, що іноді розуміються майже як синонім “без-

духовних”. З іншого боку, церква закликає мирян до активної та свідомої участі у громадському та політичному житті демократичних країн [7]. Якими ж поглядами керується церква у справі виховання соціально-активної, свідомої особистості?

Визначаючи основні принципи, дотримання яких має гарантувати успішне здійснення виховного процесу, католицька церква насамперед виходить із трансцендентальних устремлень, на протипагу світській державі, в якій, як показав досвід, можуть панувати вкрай помилкові та навіть небезпечні ідеології. Тому церква певною мірою протиставляє свою виховну модель – державній, апелюючи до духовності та справедливості, яка може гарантуватися виключно Богом.

Йдеться перш за все про основні принципи, проголошені у Декларації “Про християнське виховання” (“Gravissimum Educationis”) II Ватиканського собору, три з яких безпосередньо стосуються виховання сімейного, інші – засобів християнського виховання, осіб, відповідальних за виховання, релігійних освітньо-виховних установ та можливості забезпечення релігійного виховання у світських навчальних закладах тощо.

Перший принцип утверджує невід’ємне право всіх людей на виховання, “незалежно від походження, суспільного стану та віку”, яке б відповідало особливому призначенню кожної людини, та здійснюється відповідно до її характеру, статі, культури та традицій” [6, 456].

Другий принцип стосується права на християнське виховання для християн, яке має на меті, “щоб хрещені, поступово пізнаючи таїну спасіння, звикали вести своє життя згідно нової людини в праведності та святості істини” [6, 457].

Третій принцип – право батьків виховувати своїх дітей: “оскільки батьки передали життя своїм дітям, вони повинні, за великим своїм обов’язком бути визнаними першими та головними їх вихователями”. Головним же батьківським завданням має стати створення в сім’ї такої атмосфери, яка б “оживлювалась любов’ю та благоговінням перед Богом та людьми, сприяючи цілісному особистому та соціальному вихованню дітей” [6, 458]. Цікаво, що основні права людей, особливо дітей та батьків, які стосуються виховання, на час роботи II Ватикан-

ського собору уже були проголошені та закріплені такими офіційними документами, як Декларація прав людини (утверджена 10 грудня 1948 року Генеральною Радою ООН), Декларація прав дитини (1959 р.) та Додатковий протокол до конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (20 березня 1952 р.). Таким чином католицька церква у цьому питанні виступає солідарно із світовою спільнотою, втім, очевидно, що такий підхід стосується перш за все захисту від намагань громадянського суспільства та його недостовірних, тимчасових ідеологій перейняти на себе виховну функцію, і значно меншою мірою стосується прагнень до толерантності.

Принаймні до такого висновку можна дійти, аналізуючи підхід церкви до вирішення питання морального та релігійного виховання у світській школі, яке знаходимо у Декларації про християнське виховання: “Церква, усвідомлюючи свій вельми важливий обов’язок належним чином дбати про моральне та релігійне виховання своїх дітей, повинна бути присутньою своєю любов’ю та допомогою біля тих із них, які виховуються в некатолицьких школах”. Батькам же вона нагадує про їхній “великий обов’язок приймати усі необхідні засоби або навіть висувати вимоги до того, щоб їхні діти могли користуватися такою допомогою, та, на ряду з громадянською, гармонійно просувати їх християнську освіту” [6, 461].

Така позиція церкви, висловлена у вищезгаданій декларації, цілком зрозуміла, крім того, інакшою вона і не може бути, адже документи будь-якої релігійної конфесії мають насамперед внутрішньо-релігійне спрямування, а отже, адресуються людям, які цю релігію сповідують. Цілком очевидно, що для особистості, яка вважає себе приналежною до католицизму, усі вищеперераховані принципи є надзвичайно важливими і подібний підхід церкви до вирішення проблеми гармонійного виховання є досить цінним. У такому випадку ми маємо справу з певною релігійною ідентичністю, і, відповідно, вищеперераховані принципи мали б стосуватися усіх свідомих католиків. Цікаво, що сама католицька церква прагне у своїх поглядах як на виховання соціально-свідомої особистості, так і на суспільне вчення в цілому до відкритості і загальнолюдського спря-

мування. Вона проголошує рівність всіх людей, апелюючи до того, що всі вони створені Богом, а тому заслуговують на однаково гідні умови життя, засуджуючи будь-яку дискримінацію та притискання щодо людей через їх расову, класову або релігійну приналежність, як “противну духу Христа” [8, 435]. Зрозуміло, що по-справжньому оцінити таку позицію важко поза межами власної релігійної ідентичності, адже об’єктивність вимагає достатнього рівня неупередженості, тому ми не будемо намагатись визначити, яким чином таке універсальне розповсюдження католицьких цінностей на увесь світ і абсолютно всіх людей сприймається прихильниками інших релігійних та культурних традицій.

Однак “Христова Церква, хоч і не від світу, живе в світі” (Ів. 17, 16), а, відповідно, не може не звертати увагу на земний порядок. Щодо громадянського суспільства, то воно розглядається католицькою церквою як сукупність взаємовідносин та культурних і асоціативних ресурсів, відносно незалежних від політичної й економічної мети [9, 256]. Мета такого суспільства є універсальною, оскільки стосується суспільного блага, на пропорційну участь у якому має кожен громадянин [10]. Таке розуміння громадянського суспільства добре узгоджується із принципом усезагальної рівності, проголошеним Пастирською Конституцією II Ватиканського собору: “оскільки всі люди, що володіють розумною душею та створені за образом Божим, мають одну і ту саму природу та одне і те саме походження, і як викуплені Христом отримують одне і те ж покликання та божественне призначення, слід все більш і більш визнавати основну рівність між усіма” (GS, 29) [5, 354].

Визначаючи обов’язки громадян щодо громадянського суспільства, католицька церква закликає до лояльного співробітництва із владою заради покращення умов суспільного та соціального життя, що передбачає любов до Батьківщини та служіння їй, право та обов’язок обирати та бути обраним, сплату податків, захист миру та право на конструктивну критику; при цьому “громадянин за сумлінням повинен відмовитись від покори, якщо приписи громадянської влади вступають у протиріччя з вимогами суспільного порядку [11, 149-150].

Більше того – для повної реалізації та самоствердження окремих особистостей участь у суспільному житті просто необхідна, тому “виховання молоді будь-якого соціального походження має бути організоване таким чином, щоби підготувати чоловіків і жінок, які б відрізнялися не лише освітою, але і силою волі, що конче необхідне в наш час”; через це належить запалювати волю усіх до участі у спільних починаннях, одобряючи образ дії народів, серед яких найбільша участь громадян приймає участь у суспільному житті” (GS, 31) [5, 356].

Католицька церква стверджує, що насправді кожен має змогу впливати на життя суспільства – через участь у виборах в законодавчі та урядові органи або іншими способами – на рішення, які приймаються політиками та мають сприяти досягненню суспільного блага. Тому “життя у політичній демократичній системі не буде продуктивним без діяльного, відповідального та великодушного залучення усіх громадян, причому “форми, рівні, завдання та види відповідальності можуть бути найрізноманітнішими та взаємно доповнювати одне одного”[7].

Таким чином, проаналізувавши проблему, можна дійти висновку, що причина суспільної свідомості мирян-католиків полягає у їхній відповіді на заклик церкви намагатись “вірно виконувати свої земні обов’язки, керуючись духом Євангелія”. У розумінні католицької церкви ті, хто, знаючи, що “ми не маємо тут постійного града, але шукаємо прийдешнього”, вважають, що наче можуть нехтувати своїми земними обов’язками, забуваючи про те, що вже сама віра іще суворіше примушує їх виконувати обов’язки згідно з покликанням”, насправді відступають від істини. Вона закликає християн швидше радіти з того, що вони можуть виконувати свою земну діяльність, сполучаючи у єдиному життєвому синтезі людські, сімейні, професійні, наукові та технічні зусилля з релігійними благами “щоб у підкоренні вищому порядку цих благ все узгоджувалося до Божої слави”(GS, 43) [5, 368].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Со-

юзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій” від 21 березня 2002 року: Зб. доповідей за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції [“Православні духовні цінності і сучасність”], (Київ, 21 березня 2003). – К., 2003. – С. 9.

2. Мицишин І. Я. Моральне виховання української молоді в процесі співпраці школи, греко-католицької церкви і громадськості (Галичина, кін. ХІХ– 30-і роки ХХ ст.) / Ірина Ярославівна Мицишин // Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 1999.

3. Щербяк Ю. А. Концептуальні засади освітньої доктрини Української Греко-Католицької Церкви в ХХ столітті: Монографія / Юрій Адамович Щербяк. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 588 с.

4. Генік Л. Я. Релігійно-моральне виховання в українських навчальних закладах Східної Галичини кінця ХІХ – початку ХХ століття / Генік Любов Ярославівна // Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Л. Я. Генік; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К., 2003. – 22 с. – укр.

5. Пастырская конституция “Радость и надежда” (Gaudium et Spes) о церкви в современном мире // Второй Ватиканский собор. Конституции, декреты, декларации. – Брюссель: “Жизнь с Богом”, 1992. – С. 329–428.

6. Декларация о христианском воспитании (Gravissimum Educationis) // Второй Ватиканский собор. Конституции, декреты, декларации. – Брюссель: “Жизнь с Богом”, 1992. – С. 453–468.

7. Доктринальная нота, касающаяся некоторых вопросов участия католиков в политической жизни / Конгрегация вероучения, Рим, 24 ноября 2002 г. – Режим доступа: <http://www.katolik.ru/modules.php?name=Pages&go=page&pid=423>.

8. Деларация об отношении Церкви к нехристианским религиям // Второй Ватиканский собор. Конституции, декреты, декларации. – Брюссель: “Жизнь с Богом”, 1992. – С. 429–436.

9. Компендіум соціальної доктрини церкви (під загальною ред. Лесі Коваленко) – К.: КАЙРОС, 2008. – 552 с.

10. Лев ХІІІ, енци. Rerum Novarum (Новые вещи). – Режим доступу: <http://www.krotov.info/acts/19/1891rerum.htm>.

11. Катехизис Католической Церкви. Компендиум / Перевод и научная редакция П. Сахаров, О. Карпова. – М.: “Духовная библиотека”, 2007. – 217 с.